gemeente ermelo

Samen over de hei

Ermelo heeft een aantal grote en waardevolle heidegebieden. De gemeente is bezig met een nieuw beheerplan voor deze gebieden. Met dit document ‘Samen over de hei’ laten wij u zien wat we voorstellen om te gaan doen en waarom we dit willen gaan doen. Vervolgens vragen we u uw reacties op het document en uw behoeften en wensen met ons te delen. Zo worden alle aandachts- en discussiepunten duidelijk en kunnen we deze voorleggen aan het college van burgemeester en wethouders en de gemeenteraad. Het is dan aan de gemeenteraad om te beslissen welke maatregelen we gaan uitvoeren en hoe we ze uitvoeren.

Waarom een heidebeheerplan?

Zo ging het vroeger

Om heide te behouden moet het worden beheerd, anders wordt het vanzelf bos. Heide is van oudsher een door mensen gemaakt landschap. In vorige eeuwen was het onderdeel van het agrarische gebruik. In het begin van de 20e eeuw nam het agrarische gebruik van de heide snel af, door de introductie van kunstmest. De heide had geen nut meer en de oppervlakte in Nederland nam sterk af: van 800.000 ha rond 1800, naar 100.000 ha in 1940 en 42.000 ha in de jaren 90. Heide werd beplant met bos, vooral voor mijnhout. Een deel van de overige heide groeide vanzelf dicht. In Ermelo bleven delen van de heide behouden, mede door gebruik van Defensie.
In de overgebleven heide ontstond rond de jaren 1980/1990 vergrassing als gevolg van stikstof en zure regen. Vanaf de jaren tachtig herstelde ook in Ermelo grote oppervlakten heide door intensief plaggen, zoals dit overal in Nederland gebeurde. Ook begon in die tijd de begrazing en het verbinden van heidegebieden.

Nieuwe inzichten

Inmiddels zijn de inzichten in het heidebeheer door de resultaten van allerlei onderzoek veranderd. Grootschalig plaggen wordt nauwelijks meer toegepast. Dit leidt tot te eenvormige begroeiing van gelijke leeftijd. Ook werden behalve de bemestende stoffen ook stoffen afgevoerd die juist wel nodig zijn, zoals mineralen. Het belang van mineralen in de bodem wordt nu meer onderkend. Het is belangrijk voor de planten en dieren die de planten eten.

Daarom kiezen we nu voor kleinschalige beheeringrepen, zoals kleinschalig maaien of plaggen en het creëren van open zandige plekjes. We houden meer rekening met de behoeften van dieren aan afwisseling in hoogten en typen begroeiing. Er is meer aandacht voor het heidelandschap als geheel en de samenhang met bos, bloemrijke graslanden en akkers. Ook wij spelen in op deze nieuwe inzichten. En vertalen ze nu in een nieuw heidebeheerplan.

Verplichting

Nederland heeft een nationale en zelfs een Europese verantwoordelijkheid om de resterende heidegebieden in stand te houden en hun biodiversiteit te behouden en zo mogelijk te herstellen. Dit is een verplichting vanuit Natura 2000, het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden.

Actuele ontwikkelingen

Klimaatverandering

Door opwarming en toenemende droogte krijgen sommige soorten op de heide het moeilijk. Hierdoor komen ze minder voor of verdwijnen zelfs. Om heide beter bestand te maken tegen klimaatverandering moet de veerkracht en de soortenrijkdom worden versterkt door de kwaliteit van de heide zo goed mogelijk te maken: een robuust systeem dat tegen een stootje kan.

Stikstofdepositie

Stikstof uit onder meer de landbouw, verkeer en industrie komt vanuit de lucht ook terecht op natuurgebieden. Dit zorgt voor vermesting en voor verzuring van de bodem. Heide is hiervoor erg gevoelig. Sommige soorten gaan sterk achteruit of verdwijnen. Andere gaan juist sterk overheersen. De heide groeit veel sneller dicht met gras en bomen. We moeten dit dan ook vaker weghalen. Sinds 2010 is de stikstofdepositie niet meer verminderd. In heel Nederland overschrijden we de maximale hoeveelheden stikstof uit de lucht die de heide zonder negatieve gevolgen aankan.

Bufferstoffen

Door verzuring spoelen belangrijke stoffen in de bodem met het regenwater mee naar het grondwater. Die stoffen kunnen de planten dan niet meer opnemen. Om het verlies ervan te compenseren kunnen bufferstoffen worden toegediend, zoals kalk of steenmeel. Steenmeel lijkt voor heideherstel goed te werken. Onderzoekers zijn er positief over. Maar ze weten nog niet wat het op de lange termijn doet. Het blijft een voorlopige noodmaatregel, geen structurele oplossing.

Insecten

De laatste tijd is er veel aandacht voor de achteruitgang van insecten. In heideterreinen speelt dit zelfs nog meer dan in andere terreinen. Vermesting en verzuring lijdt tot grote problemen voor de insecten van heiden. Planten verdwijnen en de voedselkwaliteit van de nog aanwezige planten gaat achteruit. Daardoor krijgen ook de dieren die de planten eten het moeilijk, soms zo moeilijk dat ze geheel verdwijnen.

Honingbijen versus wilde bijen

Heideterreinen zijn van nature rijk aan wilde bijensoorten. In heideterreinen waar ook bijenkasten staan zijn ook veel honingbijen. Hierdoor wordt het voor wilde bijen en andere natuurlijke bestuivers, zoals zweefvliegen, moeilijker om voldoende nectar en stuifmeel te bemachtigen. Meerdere experts onderzochten deze situatie. In 2021 stelden Smit et. al. een praktisch toepasbare richtlijn op voor het maximaal gewenste aantal bijenkasten aan de rand van een heidegebied. Afhankelijk van de oppervlakte en het percentage bloeiende heide.

Recreatiedruk

De recreatiedruk wordt ook in Ermelo steeds hoger. Dit leidt tot verstoring van broedende vogels, door onder andere loslopende honden en tot vertrapping en verstoring van leefgebied van slangen en hagedissen. Over het algemeen zijn diersoorten van open terreinen gevoeliger voor verstoring dan diersoorten van bossen. Daarnaast is er een verschil in ‘voorspelbare’ verstoring (zoals recreatie op paden en frequent militair gebruik) en ‘onvoorspelbare’ verstoring (zoals zwervende recreanten en loslopende honden). Voor dieren heeft de onvoorspelbare verstoring een grotere impact, die nog eens wordt versterkt door het feit dat mensen op de heideterreinen eerder van het pad af gaan dan in het bos.

De heides van Ermelo

Het heidebeheerplan voor Ermelo gaat over drie heideterreinen:

- Ermelosche Heide;
- Houtdorper- en Speulderveld;
- Groevenbeekse Heide.

Voor de Leemputten is een ander beheerplan opgesteld.

De bijzondere waarden van deze drie gebieden zijn:

1. Natuurwaarden

De heidegebieden in de gemeente Ermelo behoren tot het Natura 2000 gebied Veluwe. Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. Dat betekent dat het verplicht is om de droge heide, vochtige heide, heischraal grasland, vennen en bossen en bosjes op de heide te behouden en de kwaliteit ervan op orde te houden. Ook is het verplicht vanuit Natura 2000 om de omstandigheden voor een aantal specifieke vogelsoorten te behouden en liefst te verbeteren. Dit zijn:

- nachtzwaluw;
- tapuit;
- grauwe klauwier;
- roodborsttapuit;
- boomleeuwerik;
- draaihals;
- wespendief.

Wanneer de omstandigheden goed genoeg zijn voor deze soorten profiteren ook veel andere soorten hiervan. Bijvoorbeeld vogelsoorten als graspieper, geelgors, kneu en veldleeuwerik. Maar ook soorten uit andere soortgroepen. Want op de heidegebieden komen veel andere bijzondere soorten voor. Zo staat de Ermelosche Heide bekend als belangrijk gebied voor reptielen in Gelderland. De bijzondere soort zandhagedis komt heel veel voor. Ook de zeldzame soorten gladde slang, adder, levendbarende hagedis en heikikker komen voor. Verder komen op de heideterreinen bijzondere plantensoorten voor als jeneverbes, stekelbrem en klein warkruid (ook wel “duivels naaigaren” genoemd). De heiden van Ermelo zijn daarnaast belangrijk voor de hazelworm en veel bijzondere insectensoorten, waaronder de zeldzame soorten heideblauwtje en heivlinder. Ook vormen de heiden een doortrekgebied of leefgebied voor grote en kleine zoogdieren, zoals edelhert, wild zwijn, ree, das, vos en konijn.

jonge nachtzwaluw

heidekartelblad

Plekken met specifieke waarden zijn ook:

- In het noordwesten van het Houtdorper- en Speulderveld ligt een gebied met natte heide met bijzondere plantensoorten als:
  - klokjesgentiaan;
  - heidekartelblad;
  - veenbies;
  - bruine en witte snavelbies;
  - moeraswolfsklauw;
  - kleine zonnedauw;
  - ronde zonnedauw.

  Deze vegetatie vormde van oorsprong een geheel met de nog veel beter ontwikkelde natte heide van de Leemputten ten oosten van het gebied. Ook komt in dit gedeelte de zeldzame vlindersoort gentiaanblauwtje voor. En ook de rugstreeppad.
- Het eikenstrubbenbos op de Ermelosche Heide bestaat uit prachtige grillig gevormde oude eiken.
- De voormalige zandafgraving in het Houtdorper- en Speulderveld vormt een belangrijke leefomgeving voor insecten.

2. Archeologische en cultuurhistorische waarden

Er liggen verschillende beschermde rijksmonumenten:

- grafheuvels;
- een Romeins marskamp;
- urnenvelden;
- voormalige nederzettingen.

Bescherming hiervan is een verplichting. De urnenvelden op de Groevenbeekse Heide vormen samen één van de grootste urnenvelden in Nederland en zijn daarom zeer waardevol. Verder zijn er karrensporen en historische wegen.

3. Recreatieve waarden

De gebieden worden op sommige plekken heel veel gebruikt voor wandelen, fietsen, paardrijden en mountainbiken. Al dan niet langs gemarkeerde routes. Op sommige plekken, zoals op de Groevenbeekse Heide, is de recreatie nog groter door onder andere het uitlaten van honden en sporten. Ook rond de schaapskooi en de schaapskudde op de Ermelosche Heide is het gebruik intensief. De schaapskooi met het infocentrum vervult een belangrijke recreatieve en ook educatieve functie. Al dit recreatieve gebruik is belangrijk voor de gezondheid en het welzijn van de mens. Maar het gaat niet altijd goed samen met het behoud van de natuurwaarden. In het beheerplan wordt daarom nagedacht over wat kan en mag. Ook vanuit de verplichtingen vanuit Natura 2000 en beschermde rijksmonumenten.

Visie

Ambitie

Wij kunnen onze heides niet meer precies zo beheren als onze voorouders dat eeuwen geleden deden. Met het beheer richten we ons nu op behoud en verbetering van de hierboven genoemde waarden en op een goede afstemming tussen die waarden.
Het streefbeeld voor de heideterreinen is een soortenrijk en gevarieerd heidelandschap. Met een afwisseling van heide met plekken gras en kruiden, struiken en kaal zand. Dat is dus geen paarse egale vlakte. Toch zal in de bloeitijd van de heide het beeld van de bloeiende paarse hei nog steeds overheersen. Overige begroeiing hoeft voor een geschikte situatie voor veel diersoorten, slechts zo'n 15 % van de vegetatie te zijn.

We willen graag veel variatie in het terrein:

- leeftijdsverschillen in de vegetatie;
- hoogteverschillen in de vegetatie;
- variatie van open en dichtbegroeide plekken;
- reliëf;
- plekjes met kaal zand;
- aanwezigheid van bloemrijke plekken;
- aanwezigheid van enkele struiken;
- losse bomen;
- kleine bosjes;
- geleidelijke overgangen tussen bos en heide.

Dit draagt bij aan een grote diversiteit aan planten- en diersoorten.

Recreatie en gebruik

De richtlijnen van de provincie Gelderland voor de recreatiezonering op de Veluwe *(pagina 12)* zijn vertaald naar de Ermelose situatie. De Ermelosche Heide heeft zowel zeer hoge natuurwaarden als delen met veel recreatie. We willen de intensieve recreatie vooral rond de schaapskooi en de campings (noorden en westen) met faciliteiten als parkeerplaatsen en wandelroutes.

Voor het overige deel van de Ermelosche Heide en voor het Houtdorper- en Speulderveld ligt het accent meer op de hoge natuurwaarden en op de archeologisch en cultuurhistorisch waardevolle objecten dan op de recreatie. Stilte, ruimte en natuur spelen de hoofdrol. We willen de recreatie hier rustig houden. Om de rust in de natuur niet te verstoren willen we niet heel veel paden.

Ook de aanwezigheid van loslopende honden gaat hier niet samen met Natura 2000 doelen. Vooral broedvogels als duinpieper, tapuit, boomleeuwerik, nachtzwaluw, grauwe klauwier en roodborsttapuit zijn gevoelig voor verstoring. Dit blijkt uit een studie van Sovon Vogelonderzoek uit 2020.

Voor de Ermelosche Heide is door de gemeente al besloten dat we het gebruik als militair oefenterrein voortzetten, volgens de afspraken die daarover gemaakt zijn.

De Groevenbeekse Heide ligt tegen Ermelo aan en is een druk gebruikt uitloopgebied van Ermelo en Putten. Recreatie mag hier een belangrijke functie blijven. Het is een uitdaging om dit te combineren met het overeind houden van de natuurwaarden volgens de Natura 2000 doelstellingen. Activiteiten als hond uitlaten, wandelen, fietsen, mountainbiken, paardrijden en hardlopen, met de bijbehorende gemarkeerde routes kan hier. Er is ruimte voor kleinschalige (sport)activiteiten. Niet voor grotere evenementen.

Recreatiezonering

De drukte door recreatie op de Veluwe neemt toe. Met activiteiten als wandelen, fietsen, mountainbiken, paardrijden, hardlopen en de hond uitlaten. De mogelijkheid voor recreanten en omwonenden om de natuur op de Veluwe te beleven is belangrijk en moet blijven bestaan. Tegelijkertijd kan recreatie leiden tot ernstige verstoring van de natuur. De drukte op de Veluwe maakt ook dat verschillende groepen bezoekers in toenemende mate hinder van elkaar ondervinden. In het Natura 2000 beheerplan voor de Veluwe staat dat het nodig is om actief te sturen op drukke en minder drukke plekken. Om zo de natuur en recreatie goed in evenwicht te brengen. Daarom stelt de Provincie Gelderland samen met alle (grote) terreineigenaren en gemeenten op de Veluwe een recreatiezoneringsplan op.

Op de recreatiezoneringskaart voor de Veluwe is zichtbaar op welke plek meer nadruk ligt op recreatie en op welke plek meer op natuur. Daarvoor wordt gebruik gemaakt van vier zones: van intensieve recreatie (zone A) via matig intensieve (zone B) en extensieve recreatie (zone C) tot afgesloten gebied (zone D). De keuze van de zones op de natuurterreinen van de gemeente Ermelo is in overleg met de gemeente gemaakt. Bij elke zone hoort een gewenst beeld wat betreft type recreatie, aanwezige voorzieningen, dichtheid aan paden, mogelijkheid voor activiteiten, openstelling, toegang voor honden en toegang voor motorvoertuigen.

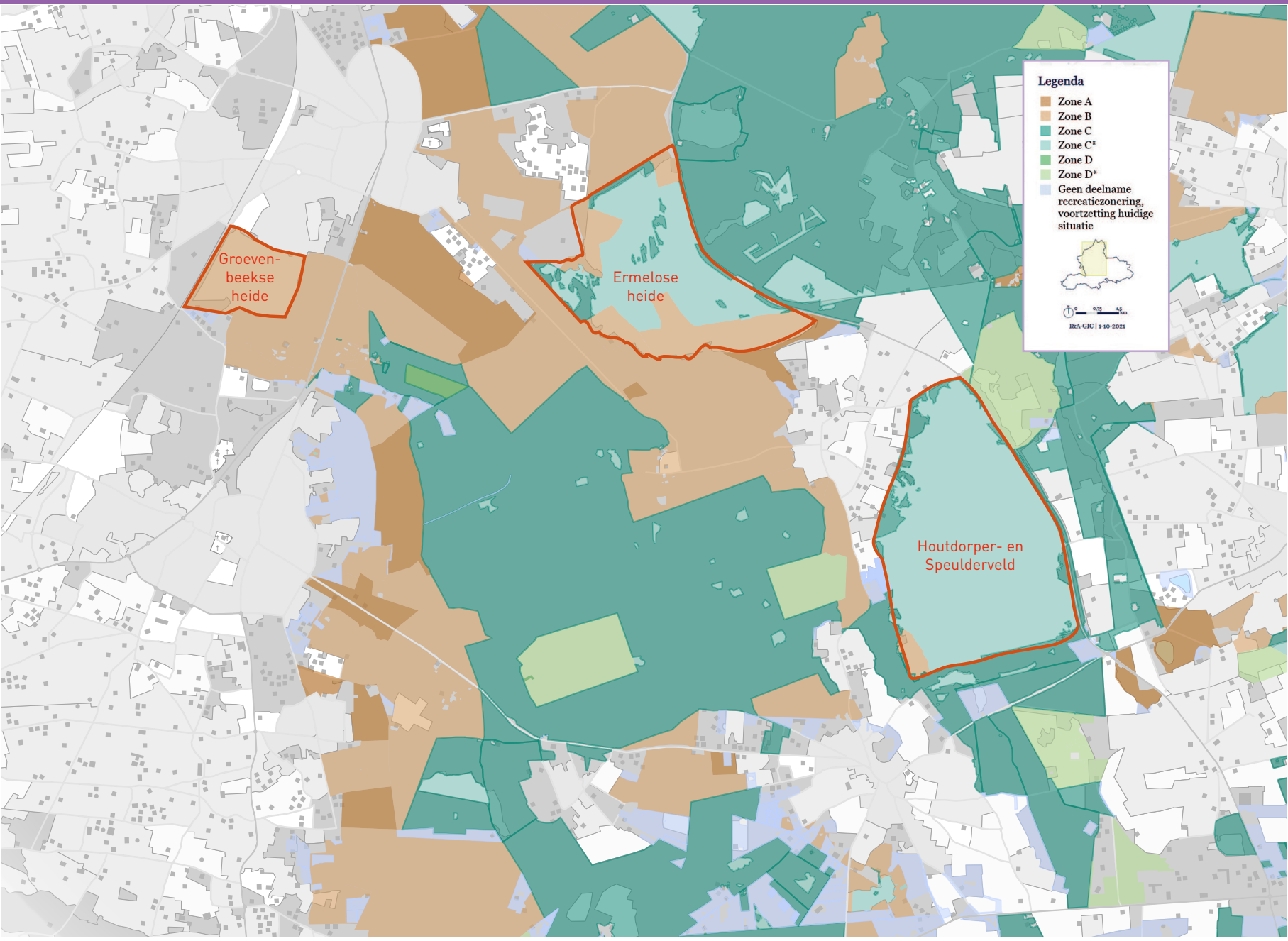

Kijk **hier** voor de zoneringskaart op de website van de provincie Gelderland.

De gemeente Ermelo is vanuit Natura 2000 verplicht om deze richtlijnen van de provincie te volgen en toe te passen op de situatie in de eigen gemeente. Hoe we dat willen doen leggen hieronder uit.

Welke maatregelen stellen we daarom voor?

Beheermaatregelen

We zijn van plan door te gaan met maatregelen als begrazing, kleinschalig plaggen, kleinschalig chopperen, kleinschalig maaien en afvoeren en opslag verwijderen. Voor het verwijderen van opslag willen we een beroep blijven doen op vrijwilligers. De begrazing door de schaapskudde op de Ermelosche Heide willen we voortzetten.

Als nieuwe aanpak willen we toevoegen:

- Nieuwe grazers op het Houtdorper- en Speulderveld, want de eigenaar van de koeien die er eerst stonden is ermee gestopt. Er loopt momenteel een studie naar het type grazers en de wijze van begrazing op dit terrein.
- Aanleg van tijdelijke graanakkertjes. Hiermee wordt het gehalte aan organische stof in de bodem verhoogd. Als de akker weer weggaat, kunnen op deze plek meer plantsoorten en meer bloemen groeien en is deze plek beter bestand tegen droogte. Ook sluit dit aan bij het historische gebruik. In vorige eeuwen lagen er ook tijdelijke akkertjes op heidevelden.
- Experimenteren met (kleinschalig) gecontroleerd branden als beheermaatregel. In de praktijk willen we een combinatie van al deze maatregelen toepassen. “De beste beheermaatregel” voor een heideterrein bestaat niet. De grootste diversiteit in natuurwaarden ontstaat door het toepassen van verschillende combinaties van beheermaatregelen en met verschillende intensiteit. Daarbij is maatwerk belangrijk door het gebied goed te volgen en in te spelen op ontwikkelingen in het terrein.

Honden

We willen het hondenlosloopgebied op de Ermelosche Heide (op tijden dat de schapen er niet lopen) opheffen. Dit gaat niet samen met de Natura 2000 doelen, vooral omdat de loslopende honden vogels erg verstoren. Op het Houtdorper- en Speulderveld is het de bedoeling dat een aanlijngebod blijft gelden, om dezelfde reden. Op de Groevenbeekse Heide willen we het hondenlosloopgebied in stand houden.

Mountainbikes

De MTB route op de Ermelosche Heide willen we in nauw overleg met de plaatselijke wielerverenigingen verleggen. Zodat deze minder door kwetsbaar gebied gaat. We willen ook kijken of we de openstelling voor mountainbikes op overige paden kunnen beperken.

Paden

Op plekken waar dat nodig is willen we om rustige gebieden voor dieren te creëren, minder paden. Dit geldt bijvoorbeeld voor het noorden en het centrum van de Ermelosche Heide, het centrale deel van het Houtdorper- en Speulderveld en voor de Groevenbeekse Heide.
De bestaande fietspaden willen we halfverhard houden.

Honingbijen

Er zijn steeds sterkere aanwijzingen dat honingbijen sterk concurreren om voedsel met wilde bijen en andere bloembezoekende insecten. Daarom willen we een maximaal aantal toegestane te plaatsen bijenkasten gaan vaststellen. Mede aan de hand van de richtlijn opgesteld door kenniscentrum EIS in 2021. Uitwerking van de locaties, hoeveelheid en periode van plaatsing van honingbijkasten willen we bepalen in overleg met de bijenverenigingen in Ermelo.

Bestaand gebruik

Samen met de Ermelose Luchtvaart Club (ELC) willen we op termijn zoeken naar een alternatieve locatie voor het modelvliegtuigenterrein die minder centraal op de heide ligt. Hiermee willen we verstoring door geluid en aanwezigheid verminderen. Ook de huidige locatie voor parkeren wordt onderwerp voor overleg.
Voor bestaande bedrijven en activiteiten grenzend aan de heide geldt dat bestaand gebruik in principe wordt gehandhaafd.

Overige maatregelen voor recreatie en gebruik

Los van dit beheerplantraject gaan we het aantal, de ligging en de kwaliteit van de parkeervoorzieningen tegen het licht houden. Voor alle gebieden blijft gelden: Niet buiten de paden. Openstelling tussen zonsopgang en zonsondergang.

Archeologie en cultuurhistorie

De grafheuvels willen we goed zichtbaar houden door ze te maaien en opslag te verwijderen. Als dat nodig is herstellen we beschadigingen. Als er bodemwerkzaamheden nodig zijn, dan zorgen we ervoor dat de archeologische en cultuurhistorische elementen worden gespaard.

De belangrijkste voorgestelde maatregelen nog eens op een rij

- Door het kleinschalige beheer zult u niet overal altijd dezelfde maatregelen uitgevoerd zien worden. We willen een variatie aan maatregelen toepassen waarbij we inspelen op de ontwikkelingen in het terrein.
- U kunt enkele bloemrijke akkertjes zien verschijnen.
- We willen experimenteren met (kleinschalig) gecontroleerd branden als beheermaatregel.
- Op de Ermelosche Heide willen we het loslopen van honden niet meer toestaan.
- De mountainbikeroute op de Ermelosche Heide willen we in nauw overleg met de plaatselijke wielerverenigingen verleggen. Zodat deze minder door kwetsbaar gebied gaat.
- We willen kijken of we de openstelling voor mountainbikes op overige paden kunnen beperken.
- Op plekken waar dat nodig is willen we rustige gebieden voor dieren creëren door de padendichtheid te verminderen.
- Het toegestane aantal honingbijenkasten dat geplaatst mag worden willen we beperken. Dit willen we uitwerken in overleg met de bijenverenigingen in Ermelo.
- Samen met de Ermelose Luchtvaart Club (ELC) willen we zoeken of op termijn misschien een alternatieve locatie voor het modelvliegtuigenterrein mogelijk is die minder centraal op de heide ligt.

Gemeente Ermelo
Raadhuisplein 2
Postbus 500
3850 AM Ermelo

0341 56 73 21
gemeente@ermelo.nl
www.ermelo.nl

Beeldmateriaal: Bosgroep Midden Nederland en gemeente Ermelo